

АБДУХАЛИЛОВА АЗИЗА

докторант, ТДШУ

Хива хонлигида солиқ ҳисобидан йиғилган маблағларнинг сарф этилишига дои**Crossref doi: <https://doi.org/10.37547/os/vol-01issue-03-14>**

Аннотация. Мазкур мақолада XIX аср охири – XX аср бошлари Хива хонлиги солиқ тизимида тадқиқ этишида асосий манбалар гуруҳини ташиқил этувчи Ўзбекистон Миллий архивида сақланаётган “Хива хонлари архиви” ҳужжатлари орасида салмоқли ўрин эгалловчи саноқ дафтарлари таҳлил этилган. Хонликда солғут, закот ва ушр ҳисобидан хазинага келиб тушган маблағ ва маҳсулотнинг сарф этилишига доир тавҳижа дафтарлари ўрганилиб, солиқ ҳисобида йиғилган пуллар сарой ҳаражатларидан ташиқари боиққа соҳаларга ҳам йўналтирилган. Жумладан, давлат мудофааси учун ҳарбий хизматчилар маоши, қўшни давлатлар билан элчилик алоқалари, маданий- диний соҳа ривожини учун, хусусан, масжид ва мадрасалар қуриши ҳамда дин уламоларига, толиби илмларга маош каби соҳаларга сарфланган. Шунингдек, солиқлар ҳисобидан тўлган ҳонлик газнаси янги ерларни ўзлаштириши ва ободонлаштириши мақсадида ҳам сарфланганлиги аниқланди.

Калим сўзлар. Ўзбекистон Республикаси Миллий архиви, солғут, закот, ушр, Хива давлат ҳужжатлари, саноқ дафтарлари, тавҳижа дафтари, қўнуқ.

Аннотация. В данной статье анализируются налоговые тетради, занимающие значительное место среди документов “Архива Хивинских ханов”, хранящихся в Национальном архиве Узбекистана, которые составляют основную источниковую группу в исследовании налоговой системы Хивинского ханства конца XIX – начала XX веков. В ханстве изучались средства, поступавшие в казну за счет солгута, закята и дахьяка, и тетради тавхиджа о потреблении продуктов, а деньги, собранные за счет налогов, переводились в другие области в дополнение к дворцовым расходам. В частности, на оборону государства, заработную плату военнослужащих, связь с соседними странами, на развитие культурной и религиозной сферы, в частности, было потрачено на такие направления, как строительство мечетей и медресе, а также на заработную плату религиозоведов, студентам. Также было установлено, что ханская казна, которая была наполнена налогами, также тратилась с целью освоения и улучшения новых земель.

Ключевые слова. Национальный архив Республики Узбекистан, солгут, закят, ушур, государственные документы Хивы, налоговые книги, тетрадь тавхиджа, конук.

Annotation. This article analyzes tax notebooks that occupy a significant place among the documents of the “archive of Khiva Khans” stored in the National Archive of Uzbekistan, which constitute the main source group in the study of the tax system of the Khiva Khanate of the late XIX – early XX centuries. The khanate studied the funds that came to the treasury at the expense of solgut, zakat and tithes, and tawhij's notebooks on food consumption, and the money collected from taxes was transferred to other areas in addition to palace expenses. In particular, for the defense of the state, the salaries of military personnel, communication with neighboring countries, for the development of the cultural and religious sphere, in particular, it was spent on such areas as the construction of mosques and madrassas, as well as on salaries for religious scholars, tolibi sciences. It was also found that the khan's treasury, which was filled with taxes, was also spent in order to develop and improve new lands.

Keywords. National Archive of the Republic of Uzbekistan, solgut, Zakat, ushr, Khiva state documents, tax books, tawhija notebook, konuk.

Кириш. Дунёнинг кўплаб ривожланган давлатларида мамлакат бюджети даромадлар қисмининг асосий манбаи ҳисобланиб, ҳамма замонларда унинг йиғимида жиддий эътибор қаратилган. Бугунги кунда ҳам солиқлар молиявий муносабатларнинг таркибий қисми сифатида давлат даромадини қайта тақсимланади ва аҳоли учун зарур турли ижтимоий хизматлар шакли орқали билвосита фуқароларга қайтарилади. Солиқлар иқтисодий тартибга солиш ва ижтимоий соҳани ривожлантириш каби функцияларни бажарар экан, у ижтимоий соҳа хизматлари тури ва сифатининг ошиши, атроф муҳитнинг ифлосланиши, миллий мудофаа ҳаражатлари билан бевосита боғлиқ ҳолда ривожланади.

Усуллар. Бугунги кунда тарих фани олдида турган асосий вазифалардан бири тарихий тадқиқотларни холислик ва объективлик асосида, маҳсус қолиплардан холи ёзиш

эканлигини инобатга олган ҳолда тадқиқ этилаётган мазкур илмий муаммонинг ечимини манбалар таҳлили асосида ҳолисона топишга ҳаракат қилдик.

Натижалар ва мулоҳаза. Кўнғиротлар даври Хива хонлигида солиқ тизими тарихи ўз дарви учун мукамал ташкил этилган тузилма бўлиб, бугунги кунга қадар сақланиб қолган ҳужжатлар солиқ йиғиш жараёни марказлаштирилганлигидан дарак беради. Солиқ йиғиш жараёни учун хонликнинг уч юқори амалдори - қўшбеги, девонбеги ва меҳтар масъул бўлган. Солиқ амалиёти бошланишидан олдин хон томонидан имзоланган муборакнома шаҳарларга йетказилган ҳамда мироб, оқсоқол ва бийлар томонидан мазкур жараёнга тайёргарлик ишлари бошланган. Маҳаллий бошқарув идоралари ходимлари кўмагида масжид қавмлари кесимида солиқ тўловчи хўжаликлар аниқланган¹.

Солиқ амалиёти шу тариқа бошланиб, қўшбеги, бек ва меҳтар оқо санок дафтарларида олдиндан ёзиб олинган солиқ тўловчи хўжаликлар ва аниқ белгиланган миқдордаги солиқ йиғиб бўлингач, ҳисоблаб чиқилиб сўнг хонлик ғазнасига юборилган.

Хонлик ғазнасига келиб тушган, солиқлар ҳисобидан йиғилган маблағларнинг қандай мақсадларда сарф этилганлиги тўғрисидаги фикрлар ва мулоҳазаларда узоқ вақт давомида ҳазина фақат хоннинг шахсий эҳтиёжлари учун хизмат қилган, деган аниқ исботланмаган қараш устувор бўлган. Собиқ совет даври адабиётларида солиқ амалиёти шавқатсизлик билан амалга оширилганлиги, меҳнаткаш аҳоли, деҳқонларнинг камбағаллашувига сабаб бўлаётган солиқлар сарой маишати учун ишлатилган, деб бўртирилган ҳолда шарҳланиб келинган. Мазкур тадқиқот ишимизда бу ҳулосанинг тарихий ҳақиқатга қанчалик яқинлиги, аҳолидан йиғиб олинган солиқ тушумларидан ижтимоий таъминот, давлат хавфсизлиги йўлида сарф этилмаганми ёки фақат шахсий эҳтиёжлар учун фойдаланилганлигини аниқлаш асосий мақсад қилиб қўйилган.

Ўзбекистон Республикаси Миллий архивидан сақланаётган YUNESKO “Жаҳон хотираси” дастури рўйхатига киритилган “Хива хонлиги девонхона ҳужжатлари”да Хива хонлиги Кўнғиротлар сулоласи даврига оид санок дафтарлари сақланади. XIX аср ўрталаридан 1920 йилгача бўлган даврни ўз ичига олувчи ушбу солиқ тушумлари дафтари, расмий ҳужжатлар турига киради. Санок дафтарлари масжид қавмлари кесимида солғут ва давлат ерларидан олинган ушр ҳисобига ҳазинада йиғилган маблағлар ва маҳсулотларнинг миқдори билан бир қаторда, уларнинг сарф этилишига доир маълумотлар ҳам қайд этиб борилган ва бу турдаги ҳужжат тавҳижа дафтари номи билан юритилган.

Тавҳижа дафтари – давлат ғазнасида сарфланган маблағлар, ойлик маошлар ва бошқа сарф ҳаражатлар, дон маҳсулотлари тушумидан иборат бўлган ва Хива хонлигида хароҷот дафтари номи билан ҳам юритилган².

Тадқиқотимиз доирасида муҳим саналган тавҳижа дафтарлари хонликнинг асосий даромади ва унинг қай тариқа йўналтирилганлигини аниқлаш имконини берувчи ҳужжат саналади. Бугунги кунда Ўзбекистон Миллий архивда сақланаётган “Хива хонлари девонхона ҳужжатлари” фондида ўрин олган 24 та йиғма жилдда XIX аср иккинчи ярми XX бошларига оид ҳужжатларда Хива хонлари девонхонасида юритилган сарф ҳаражатлар қайдномалари мавжуд. Биз томонимиздан ўрганилган мазкур турдаги архив ҳужжатлари солиқлар ҳисобидан йиғилган маблағнинг асосан, хон саройи ҳаражатлари, давлат амалдорлари ва ҳарбийлар маошлари, давлат муҳофазаси, элчилик масаласи, табиий офатларни бартараф этиш, диний-маданий соҳаларга ажратилган.

Хива хонлиги давлат тузилишига кўра мутлақ монархия ҳисобланган, хон бошқа жабҳалар каби, давлат молиясини ҳам мустақил бошқарган ва сарой ҳаражатлари ҳам ўз навбатида солиқлардан тушган пуллар ҳисобидан қопланаган. Хусусан, “*Минг доғи уч юз ўттиз учлонжи йил Моҳи шаъбондан бошлаб ҳар турлуқ ўрунларга берилган хароҷотнинг дафтари*” арк учун

¹ Абдухалилова А.Э. XIX аср охири – XX аср бошлари Хива хонлиги солиқ маъмурияти // Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси. –Хива 2022.–№2 –Б.221-224

² Султонов Ў. Мусулмон мамлакатлари дипломатикаси. –Т.2019. –Б.82

зарур маҳсулотлар озиқ овқатдан тортиб, кийим кечак, ўтин, кўмир, шам ва бошқалар ҳам солиқ қайдномаларида йиллар кесимида ойма ой сарой ҳаражатлари ёзиб борилган. “Моҳи шавволда маҳрамхона ҳаражатлари. Паҳлавон маҳрамға шам била кўмири учун 7 тилло, Муҳаммад назар ошпазга ўтин учун 5 тилло, Сувчиға бир тилло, яна бир қанд била, бир қоғоз чой берилди- 2 тилло”. Кейинги саҳифаларда сарой аҳли кийим кечаклар ҳисоби юритилади. “Тўққўз арчин шоҳи атлас 25 танга, ўн қўша ипакли рўмол 2 тилло, бир бўлак оқ тўрма тўрт ёрим тилло, икки бухор шоҳи тўққўз ёрим танга, уч хўқанд шоҳи 7 тилло 6 танга, бир қамарли чакмон пули 14 тилло¹.

Бу каби маълумотлар Хива хонлиги ер эгалиги ва давлат бошқаруви масаласини тадқиқ этган академик М.Й Йўлдошев томонидан тасдиқланади. Муаллиф фикрича, XIX аср Хива давлат ҳужжатлари, солиқ дафтарлари орасида сарой ҳаражатларини кўрсатувчи дафтарлар талайгина бўлиб, кундалик рўзғор ҳаражатларидан тортиб, турли шахсларга берилган инъомлари сарой учун сарфланган маблағлар ўз аксини топган. Ушбу дафтардан куйидаги парчада меҳтар оқо томонидан ислом динининг муқаддас байрами Қурбон хайити муносабати билан қилинган сарой ҳаражатлари акс этган. “Ийди Қурбонни харожоти. Хон ҳазратимизга бир асл чакмон, бир бухор шоҳи тўн тиктуруб берилди, харожоти йетмиш етти тилло, Отажон тўрамизга ҳам бир асл чакмон ила бухори тўн пули олтмиш етти тилло...”² Рўйхат шу тарзда давом эттирилиб, хон ва унинг оила аъзолари учун сарфлардан иборат.

Хонликда солиқлар ҳисобидан сарфларган яна бир тармоқ давлат ҳизматчилари, сарой амалдорлари, девонхона мирзаларига маош, шунингдек, вилоят ҳокимлари ва оқсоқол ва бийларга рағбат пули сифатида сарфланган. Мазкур маълумотни тасдиқловчи “Хива хонлари архиви”даги ҳужжатда девонхонада фаолият юритувчи мирза (девон) ларга берилган ойлик маош тўрисида батафсил ёзиб қўйилган. Унга кўра, Мулла олта девонни ойлиги 45 манот, Мулла Иброҳим девонға 45 манот, Каримбергон девон 30 манот яна ёрим, Назар Юсуф девон, Дурди девон, Хўжа Аҳмад девон ва яна 4 девонга 45 манотдан, яна икки мирзага 18 ёрим ва 10 ёрим манотдан ҳақ манот. Жами девонхона харожотлари 1402 манот ва ихох сифатида 1334 кичик тилло³. Шунингдек, хон томонидан ойлик маош тайин этилмаган амалдорлар- ҳокимлар, бий ва оқсоқолларга турли совғалар тўн, қилич, пичоқ ва баъзан пул маблағдари рағбатлантириш мақсадида бериб борилган⁴.

Давлат амалдорлари учун санок дафтарларининг 1272 йил моҳи рамазон, балиқ йилмига мувофиқ *нисф пули*⁵ берилган ёддошт номли ҳужжатда турли лавозим эгалари: Хақим оталиқ, Искандар иноқ, шоҳмурод иноқ, Бий оқо, Раҳматулло ясовулбоши, Абдурахим маҳрамға эллик тиллодан нисф пули берилганлиги қайд этилган⁶.

Хива хонлиги ғазнасидан энг кўп маблағ давлат муҳофаси учун навкарларга ойлик маош сифатида сарфланган. Тавҳижа давтарларида навкарларга берилган маош ва кўнуқ пуллари, урушда ҳалоқ бўлган отлари учун товон пуллари бериб борилган. “Бобо юзбошиға юз ўн тўққуз тилло, Така Насафбек бошлиқўн саккиз отлиға 18 кунлик кўнуқи учун ҳар кунда уч тиллодин 54 тилло, Мурод Баҳодир била Сихҳат Баҳодирбошлиқ 26 отлисиға 5 кунлик кўнуқ учун 22 тилло, яна така Давлат Назарбекка 10 кунлик кўнуқ учун 10 тило, яна шаввол ойининг аввалидин бошлаб 22 отлисиға 1 кунлик кўнуқ учун 36 тилло 6 танга, тўпчиларнинг кўнуқи учун, Бобо халифа мингбоши бошлиқ шамҳоллар учун 40 тилло берилди.”⁷

Навкар ва сипоҳиларга катта миқдордаги ерлар инъом этилган, ерларининг маълум қисмини солиқдан озод қилинган. Хива хонлигидаги ўзига хос *отлиқ* ер эгалиги ва шу ном

¹ ЎзР МА. И-125-фонд, 1-рўйхат 598-йиғма жилд.

² XIX аср Хива давлат ҳужжатлари. II том. М.Й Йўлдошев таҳрири остида. –1960. –Б.392

³ ЎзР МА И. 125-фонд, 1-рўйхат, 585-йиғма жилд.

⁴ ЎзР МА И. 125-фонд, 2-рўйхат, 103-йиғма жилд.

⁵ Хива хонлигида хон томонидан бир йўла маош.

⁶ ЎзР МА И. 125-фонд, 1-рўйхат, 602-йиғма жилд.

⁷ ЎзР МА И. 125-фонд, 1-рўйхат, 554-йиғма жилд.

билан атлувчи ўлчов бирлигининг вужудга келиши ҳам навкарларга маош тариқасида берилган ер миқдори номидан келиб чиққан. Одатда иш юритиш ҳужжатларида ойлик маош ёки бошқа ҳолларда берилган пулларнинг манбаи ҳам кўрсатилган. Жумладан, “Сумбуланинг ўн учлонжиси панжшанба кунидан бошлаб, Тошҳовузга обо юзбоши била 799 тилло такаларнинг кўнуқи учун бериб юборилди. 400 тиллосин кўшбеги оқодин олдуқ, 100 тиллосин Гурлон солғути даракидин меҳтар оқодин олдуқ 100 тиллосин сакахонанинг пийдасидин олдуқ. Мазкур тиллодин икки юз доғи бир тиллосини чавдурларнинг кўнуқи учун учун Отаниёзбойга бердуқ”¹.

Солиқ ҳисобига йиғилган маблағлар асосий қисмини сарой амалдорлари ва ҳарбий хизматчилар учун маош сифатида ҳам тақсимланиши давлат хавфсизлиги ва бошқарувни мустаҳкамлар зарурати билан боғлиқ эди. Зеро, ислом солиқ асосларини ёритувчи “Китоб ал харож” асарида ҳам солиқларни сарфланишида бир улуш давлат хавфсизлиги йўлида сарфланиши лозим, деб таъкидланган². Шундай экан, кўчманчилар ҳужумларидан ҳимояланиб туриш ва давлат ҳарбий қудратини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш учун ҳарбийларга яхши маош ва қуноқ пули, аслаҳалар учун маблағлар ажратилиб турилган.

Хива хонлиги Қўнғиротлар даври солиқларда йиғилган маблағларни маданий-диний соҳалари ривожига учун ҳам сарф этилган. 1872 йилда Хивада Саид Мухаммад Раҳимхоннинг буйруғи билан куриб битказилган мадрасага катта миқдорда ер вақф қилиб берилган. Шу билан бирга мадраса курилиш ишлари битгандан сўнг хонлик хазнасидан илм аҳлга эътибор тариқасида совғалар берилди³. Албатта, бу ҳам солиқлардан тушган маблағлар ҳисобидан амалга оширилган.

Архив маълумотларидан ҳижрий 1331 йилга доир ҳаражатлар дафтаридида Хивада курилиши бошланган Олия мадрасаси курилиши учун барча сарф ҳаражатлари солиқлар ҳисобидан амалга оширилганлиги гувоҳи бўламиз. “Хом карфиж учун 381 тилло, 2 танга, яна хом карфиж (ғишт) учун 22 тилло, яна бир юз доғи 5 тилло, ҳар турлуқ нимарсалар учун 71 тилло, устоларга 10 тиллодин 12 тилло, яна карфиж...”⁴ Юқоридаги манбада мадраса курилиши учун зарур хом ашё ва устоларга берилган ҳақнинг ҳам хонлик даромадининг асосий манбаи бўлган солиқ маблағларидан амалга оширилган.

Давлат хазинасидан аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш хусусан, табиий офат оқибатлари бартараф этиш, ирригация иншоотлари таъмирлаш, бегарда қатнашган қозучиларга ҳақ бериш мақсадларида ҳам фойдаланилган. Бу ўринда хонликнинг 1910 йилда қилинган ҳаражатлари орасида Кўҳна Урганчда қилинган ҳаражатлар 506 тилло, Кўҳна Урганчдаги канални қазувчиларга қилинган ҳаражатлар 1000 тилло, сув тошқини муносабати билан қилинган ҳаражатлар 1284 тиллони ташкил этганлиги ҳамда йиллик бегар жараёнида иштирок этувчилар учун ҳақ берилганлигини аҳамиятлидир [11:13].

Давлатга қарашли ерларда солғут ўрнинга маҳсулот кўринишида олинган ушрнинг сарфланиши ҳам саноғ дафтарларида қайд этилиб борилган.

Ўзбекистон Миллий архиви Хива хонлари девонхона ҳужжатлари Давлар ерларидан маҳсулот кўринишида олинадиган даҳякнинг қайдномалари сақланган бўлиб, тадқиқот мавзуимиз доирасида ўрганилган ҳужжат матнида дон маҳсулотларининг йиғилиши билан бирга сарфланишига оид маълумотлар ҳам учрайди. Ҳижрий 1262-1276 (1845-1848) йилларда оид дафтарда қайднома 1262 –ҳижрий йилқи йилига мувофиқ Рафаниқдаги хон ерларидан 4360 ботмон, Султон Маҳмуд тўра ерларидан 440 ботмон, жами 4800 ботмон ғалла йиғилган. Қайдномалар шу тариқа давом эттирилиб, ҳудудлар кесимида қанча миқдорла ғалла, шоли, мош, кунжут, жўҳори ва бошқалар маҳсулотлар олинганлиги ёзиб борилган. Саноғ дафтарининг 6 вароғидан бошлаб, йиғилган маҳсулотларнинг

¹ 14.Йўлдошев М.Й. Хива хонлигида феодал ер эгаллиги ва давлат тузилиши. –Т.1959. –Б.364

² 9.Абу Юсуф Яъқуб ибн Иброҳим Куфий. Китоб ал харож. Таржимон А.Маннапова. –Т.2021. –Б.140

³ 11.ХІХ аср Хива давлат ҳужжатлари. II том. М.Й Йўлдошев таҳрири остида. –1960. –Б.392

⁴ ЎзР МА И. 125-фонд, 2-рўйхат, 546-йиғма жилд.

сарфланишига оид маълумотлар, ажратилган ушр миқдори тўғрисида маълумотлар келтирилади. Ушр ерларидан олинган солиқнинг тақсимланишига мушриф маъсул бўлганлигини мазкур фонддаги тавхижа дафтарларидаги маълумотлар тасдиқлайди. Мушриф томонидан ушр берилганлар турли тоифа кишиларни ташкил этади. Уларнинг аксарият қисми дин уламолари, мударрис-у толиблар эгаллайди. Масалан, Ота Ниёз маҳрам томонидан Худай бахши ва Муҳаммад хожиларга берилган ушр миқдори 120 ботмон ғалла, 10 ботмон кунжут ёки Мулла Қутлуғ Муродга 76 ботмон буғдой берилди¹.

Шунингдек, Хива хонлари архиви хужжатлари хонга тегишли бўлган хосса ерларидан олинган солиқ қайд дафтариди давлат ерларидан ҳам солиқ қайд этилганлиги тўғрисида куйида ўрганилган хужжат матнида Катта боғни ғалласи ҳисоби юритилган. Ушр ерларидан олинган даҳяк ҳисобидин жаъми буғдойни 256 ботмон, шул буғдойни 25 ботмони буғдойи даҳяк берилди, 22 ботмони ушр берилди. Катта боғ учун 10 ботмон буғдой тақсим берилди. Холис бўлиб қолғони 139 ботмон².

Хива хонлари архив хужжатларини тадқиқ этган П.Иванов ишларида ҳам ушр солиғи учун йиғилган маблағларнинг сарфланишига доир ўрганилган 1847-1848 йилларга оид хужжатда Муҳаммад Каримбек, Меҳди кулибек, Ота Ниёз маҳрам, Худайберган маҳрамларнинг тўплаган ғалласи миқдори ёзиб борилган. Кейинги ўринларда солиқдан йиғилган маҳсулотнинг Хусайн Мушриф томонидан Мулла Хўжа Ниёз, Мулла Абдурахмон маҳдум, Мулла Аваз, Мулла Абдулла, Мулла Раҳмонқулиларга 34 ботмон буғдой берилган. Яна исмлари келтирилган беш муллага 61 ботмон ғалла, икки қорига 60 ботмон буғдой берилган³. Ушр ҳисобидан мударрисиларга ва толиби илмларга ҳам улуш ажратилиб турилган.

Шунингдек, даҳякдан дин уламоларидан ташқари фаррошлар ва дуғмалар (қуллар)га ҳам ушр тарқатилган. Гулбанбоғнинг етти дуғмаси ва икки боғбонига 216 ботмон буғдой берилган.

Мисол тариқасида, Яқуб маҳрам томонидан Оқ Муҳаммад юзбоши Муҳаммад Сафар юзбошига 120 ботмон буғдой берилган. Ушрнинг сарфланиши кейинги ўринларда ҳам айнан шу тариқа даво эттирилган. Дафтар якунида жами йиғилган миқдор ва холис қолгани 9028 ботмон буғдой ва бунинг ҳаммаси мадраса эҳтиёжлари учун тақдим қилинган⁴.

Шунингдек, давлатнинг ташқи алоқаларини олиб борувчи элчилар таъминоти ҳам солиқлардан тушган маблағлар билан чамбарчас боғлиқ бўлган. “Отаниёзбекка Бухорога элчиликка кетганда олтмиш тилло берилди. Бухоро элчисига йўл озукаси учун йигирма беш тилло берилди⁵.”

Хулоса. Юқорида ўрганилган тарихий хужжатлар таҳлида Хива хонлигида давлатнинг асосий даромад манбаи бўлган солиқларнинг сарф этилишига оид маълумотларни кўриб чиқдик. Мазкур манбалар асосида хулоса қилиб айтиш мумкинки, ғазнадаги солиқлардан келиб тушган даромадлар куйидаги мақсадларга сарф этилган:

- Ҳазинадан катта миқдордаги маблағ ҳарбий ҳаракатлар, навкарлар таъминоти, ойлик маошлари ва кўники учун сарфланган. Шунингдек, жангда ҳалок бўлган навкарнинг оила аъзосига моддий ёрдам ёки жангда ўз отини йўқотган навкар учун товон пули тўлаб берилган.
- Солғут ҳисобидан шунингдек, сарой амалдорлари учун маош беришда фойдаланилган. Сарой ҳизматчиларига ойлик маошдан ташқари рағбатлантириш мақсадида тўн ва бошқа совғалар берилган.

¹ ЎзР МА И. 125-фонд, 2-рўйхат, 400-йиғма жилд.

² ЎзР МА И. 125-фонд, 2-рўйхат, 418-йиғма жилд.

³ Иванов П. Архив хивинских ханов XIX в. исследование и описание документов с историческим введением. – Ленинград. 1940. –С.119

⁴ Ўша жойда.....–Б.117

⁵ XIX аср Хива давлат хужжатлари. II том. М.Й Йўлдошев таҳрири остида. –1960. –Б.13

- Хонликда қурғоқчилик, ҳосилсизлик, сел кетиши ва бошқа турли табиий офатлар даврида давлат томонидан солиқ олинмаган. Бундай табиий офатлар натижасида лой тўлган ариқларни тозалаш, қазувчи ва қочуга чиққан ишчиларга ҳақ тўлаш, сув тошқини билан боғлиқ ҳаражатларга ҳам хазинадан маблағ сарфланган. Зеро, шариатда ҳам ердан сув узилиб қолса, сел кетиб сув босиб қолса ёки экинга бирор офат етса, унда харож олинмайди, деб белгиланган.
- Қўшни давлатлар билан элчилик алоқалари билан боғлиқ ҳаражатлар ҳам солиқлардан тушган даромад ҳисобидан қопланади.
- Ислон устуни бўлган масжид ва мадрасалар таъмири ва янгиларини барпо этиш фақат вакф даромадлари билан чекланиб қолмасдан, юқорида Саид Муҳаммад Раҳимхон мисолида солиқлар ҳисобидан мадраса бунёд этилганлигини гувоҳи бўлди. Мадрасаларда ушр ҳисобидан толиби илмларга ойлик маошлар бериб борилган.

Юқорида қайд этилган соҳалар билан бир қаторда сарой ҳаражатлари ҳам мавжуд бўлиб, озиқ-овқат, кийим-кечак, фахрли меҳмонлар учун ҳадъялар, кўмир, шам ва бошқалар учун ҳам солиқ маблағларидан сарфланган. Уларнинг барчасига меҳтар томонидан маблағ ажратилган ва тавхижа дафтарида қайд этиб борилган.

